

DE DROOGMAKING DER ZUIDERZEE IN VERBAND MET DE LANDSVERDEDIGING BESCHOUWD.

Hoe staat het toch met de droogmakerij van het zuidelijk gedeelte der Zuiderzee? Beknopte beantwoording dezer vraag, geput uit de gedrukte officieele bescheiden. Met eene kaart. 's Gravenhage, bij Gebr. J. en H. VAN LANGENHUIZEN. 1874. Prijs f 1.—.

Hoewel aanzienlijk later dan het ons aangenaam ware geweest zulks te kunnen doen, kondigen wij alsnog, met onverdeeld genoegen, het verschijnen van bovengenoemde brochure aan. De onbekende Schrijver, door wien zij ons werd toegezonden, heeft met haar samen te stellen „een nuttigen arbeid verricht. Daardoor toch worden »zoovele deskundigen en niet deskundigen die zich de moeite en groote kosten niet kunnen of willen getroosten,” om zich de voornaamste bronnen van kennis betreffende het behandelde vraagstuk aan te schaffen en die te bestudeeren »en die toch groot belang hebben bij — of belang stellen in — de beantwoording (zij het dan eene summierere of oppervlakkige) van bovenstaande vraag” in staat gesteld, zich, voor geringen prijs, een doelmatig overzicht van den stand daarvan aan te schaffen. Een overzicht, even beknopt als helder, en, voor zoover door ons is kunnen nagegaan worden, zeer getrouw en in voldoende mate volledig.

Terecht werd dan ook reeds, in meerdere tijdschriften en nieuwsbladen, de verschijning van het hier aangekondigde boekje met ingenomenheid begroet. Zelfs een onzer meest geachte nieuwsbladen (*N. Rottd. Ct.*, dd. 1 April 1874) achtte het der moeite waard een kort uittreksel van den inhoud te geven. Dat voorbeeld zullen wij echter niet volgen, en ons liever bepalen tot een welgemeende aanbeveling; vooral aan onze militaire lezers die hier, tegen zeer matig gestelden prijs — als men de nette uitvoering, zoo van den eigenlijken tekst als der bijgevoegde kaart in kleurendruk, in aanmerking neemt — alles bijeen zullen vinden wat hun kan dienen, zoowel om het gewicht der vraag, ook van hun bijzonder standpunt, te leeren beseffen, als om den invloed te kunnen schatten, die hare beantwoording op onze weerbaarheid moet uitoefenen; om ten slotte de wijze waarop de behandeling van het vraagstuk ten deze is

ingeleid geworden, ook aan hunne eigene krijgskundige inzichten onbevooroordeeld te kunnen toetsen.

Des te meer onbevooroordeeld, eensdeels, om reden Schrijver der brochure, in § VIII daarvan, over de »Defensie» handelende, met betrekking tot »de voor- en nadeelen van de hier besproken onderneming voor 's lands verdediging», zich er toe heeft bepaald een korte resumptie te geven uit »eene hoogst belangrijke Bijlage van het Verslag der Staats-Commissie, door de Leden derzelve die in deze specialiteiten zijn», en in welke die voor- en nadeelen »in bijzonderheden zijn uiteengezet;» anderdeels, om reden op de kaart, aan de brochure toegevoegd, niet zijn overgenomen die aanwijzingen, welke, in verband met gemelde Bijlage en uitsluitend met het oog op de belangen der defensie, op de kaart waren gesteld die het Verslag der Commissie, bovengenoemd, vergezelde.

Nu moge het oneigenaardig schijnen, bij de aankondiging van eenig geschrift, in hoofdzaak te spreken over datgene wat het niet behelst, of wat daarin slechts als ter loops wordt aangegeven, doch in dit geval meenen wij zoodanige handelwijze volkomen gemotiveerd te mogen achten.

Beter toch dan door andermaal eenige overbekende algemeenheden betrekkelijk de behandelde stof te herhalen, in den stereotypen lof te vervallen over vorm en uitvoering, door de opgave van enkele drukfeilen, enz. gekruid, meenen wij bij onze kameraden de belangstelling voor het hier behandelde vraagstuk op te wekken, en hen tot kennisname van den stand daarvan te lokken door, in het kort, het verband na te gaan dat er tusschen dat vraagstuk en het wezen onzer defensie bestaat; als met een glimp, te doen zien, op hoe lijnrecht tegenovergestelde wijzen dat verband kan worden opgevat; ten slotte aan te toonen, hoe, door een oplossing in eenen of anderen zin, de belangen dier defensie aanzienlijk kunnen worden geschaad of gebaat.

Te meer kwam ons zulks wenschelijk voor, naarmate wij ons minder konden vereenigen met hetgeen, ten deze, door de Staats-Commissie, als het ware is voorbereid geworden.

Het standpunt waarop hare Leden, »specialiteiten» in zake defensie, zich in hunne »belangrijke Bijlage» hebben gesteld, zou toch het onze niet zijn geweest. Daarin lezen wij toch (blz. 148 van het *Verslag der Staats-Commissie aan Z. E. den Minister van Binnenlandsche zaken*), dat: »men zich tot opdracht heeft gesteld, niet om de Algemeene Landsverdediging te wijzigen, maar wel om den invloed te bespreken, die de droogmaking op de bij eene Wet voorgestelde verdediging van het Rijk zal uitoefenen, en de wijzigingen die daardoor in het ontwerp nopens de regeling en voltooiing van het vestingstelsel gebracht moeten worden. Indien de droogmaking van de Zuiderzee op de wezenlijke verdediging van den IJssel een zoo overwegenden invloed zou kunnen uitoefenen, dat daardoor wijziging in het voorgedragen stelsel van Landsverdediging betrekkelijk de aangenomen liniën van verdediging zou moeten ontstaan, is zulks een punt dat buiten de opdracht valt.»

En verder: dat »men in het vasthouden van eene stelling, op het punt waar de ringvaarten met de IJssel in verbinding zijn, heeft doen blijken van de middelen die aangewend kunnen worden, om den aanvallers te beletten aldaar in de drooggemaakte polders te dringen; (welke) stelling dan ook het punt van aansluiting bevat voor eene IJsselverdediging, indien daartoe mocht worden overgegaan.”

Eindelijk (blz. 150): »men acht zich niet bevoegd, zooals reeds vroeger is opgemerkt, om een oordeel te vellen over de verhouding, die er zal wezen tusschen de tegenwoordig bestaande plannen van verdediging van het Rijk, en die welke zullen ontstaan, wanneer het zuidelijk gedeelte van de Zuiderzee zal zijn drooggemaakt. Men rekent zich alleen verplicht de nadeelen op te geven die voor de landsverdediging uit de droogmaking zullen voortvloeien, en aan te wijzen welke middelen daartegen in het belang van de verdediging moeten worden aangewend.”

Geen ruim standpunt, waarop men zich hier — als uit den aanhef van het aangehaalde mag blijken — uit vrije beweging heeft geplaatst. En, voor specialiteiten, onder welke een waardigheidsbekleeder als de (sedert afgetreden) Inspecteur-Generaal der Fortificatiën mede zitting had genomen, een weinig verheven standpunt bovendien.

Indien toch een sub-commissie als deze »zich niet bevoegd” kan achten »een oordeel te vellen over de verhouding die er zal wezen tusschen de tegenwoordige plannen van verdediging van het Rijk, en die welke zullen ontstaan;” wanneer vooral die gedeelten van datzelfde Rijk waar die plannen als eene natuurlijke vrucht van den bodem zijn gerijpt, door geheel gewijzigde aanleuning, volkomen van karakter zullen veranderen, wie mag zich dan vermetel genoeg achten in deze zijn stem te doen hooren? — wie zou zich dan bevoegd mogen achten den Staat, in deze, van hulp en goeden raad te dienen?

Zonderlinge schroomvalligheid, die zich »alleen verplicht heeft gerekend de nadeelen op te geven die voor de landsverdediging uit de droogmaking (van het zuidelijk gedeelte der Zuiderzee) zullen voortvloeien en de middelen aan te wijzen welke daartegen in het belang van de verdediging moeten worden aangewend.” Die dus alleen oog heeft gehad voor nadeelen, met betrekking tot de landsverdediging, zooals zij die alleen begrijpt, of, wellicht gemeend heeft die te moeten begrijpen, omdat een ontwerp van wet, regelende een deel dier verdediging, nog slechts in behandeling was. Zou inderdaad, in de laatste omstandigheid, eene verklaring voor zoo grooten schroom, als hier werd betoond, al te vinden zijn — daarom evenwel, waar het geldt zoo groote belangen als die der landsverdediging en, voor de toekomst, zoo diep ingrijpende veranderingen daarvan, onzes inziens, nog geen rechtvaardiging.

Of zou het vraagstuk hier behandeld, tot die buitengemeen zeldzaam, zoo ooit, voorkomende vraagstukken behooren die slechts ééne zijde van beschouwing opleveren? — voorzeker neen! de vervaardigers der meergenoemde

Bijlage waren dan ook van het tegendeel blijkbaar evenzeer overtuigd als wij. Toch schijnt men geen moed of lust, wellicht ook geen voldoende geloof in het tot stand komen der geheele onderneming gehad te hebben, om zich de moeite te hebben willen getroosten van, nevens de —, voor een tot in het onmogelijke doorgedreven zuiver *passief* stelsel van verdediging —, duidelijk aan te wijzen nadeelen, naar beteekenis en waarde de voordeelen te stellen, door de droogmaking, voor de landsverdediging vermoedelijk te verkrijgen.

Voordeelen van te meer beteekenis, omdat daardoor, te eeniger tijd, ook wellicht meer *actieve* stelsels van verdediging mogelijk zouden kunnen worden.

Geen wonder dan ook dat als, ten slotte, positieve, schijnbaar praktische middelen worden aan de hand gedaan, om de zuiver passieve landsverdediging, zooals deze specialiteiten die alleen schijnen te kunnen begrijpen, ongeschonden te handhaven en van alle nadeel te vrijwaren, inderdaad, niets anders dan een kolossale onmogelijkheid wordt ingeleid. Al werd ook hier gevoeld — zooals trouwens door alle voorstanders van een zuiver *passieve* landsverdediging, verdediging van achter de eene waterdicht afgesloten linie tot achter de andere, onmisbaar moet worden gevoeld — dat de droogmaking, vooral slechts van het zuidelijk gedeelte der Zuiderzee, minst genomen ernstig en dringend tot eene transactie met de voorstanders van meer *actieve* verdediging zou nooden, zoo heeft men evenwel geen schrede op dien weg gedaan. Eer heeft men verkozen het eigen stelsel tot een parodie te maken — men vergeve ons het woord — zoo sterk, als de hevigste bestrijder van dat stelsel, in eenig ernstig geschrift, niet zou hebben durven leveren.

Dat men zich voor de toekomst het waarschijnlijke eener transactie, als boven bedoeld, volkomen bewust was, moge daaruit blijken dat men, met het oog op »eene wezenlijke verdediging van den IJssel» waarop »de droogmaking van de Zuiderzee een overwegenden invloed zou kunnen uitoefenen», dan ook van de middelen heeft doen blijken die aangewend kunnen worden om den aanvaller te beletten, op het punt waar de ringvaarten met den IJssel in verbinding zijn, in de drooggemaakte polders te dringen;» middelen waarin dan tevens »het punt van aansluiting is bevat, voor eene IJsselverdediging, indien daartoe mocht worden overgegaan (blz. 148 v. h. Verslag).»

En verder uit het feit dat men, hoewel op de meest omzichtige wijze, heeft geconstateerd (blz. 149 en 150 v. h. Verslag), hoe, met het oog op het »groote aantal accessen» die ten gevolge der droogmaking in een streng doorgevoerd passief stelsel van verdediging noodwendig zullen ontstaan, ook toch nog »oppervlakkig de volgende voordeelen zouden zijn te stellen:

- a. De onmogelijkheid voor den vijand om in Overijssel of Friesland landingen op de Noord-Hollandsche kust voor te bereiden;
- b. De meerdere gemakkelijkerheid om een aanval ter zee af te keeren, daar de met sluizen afgesloten toegang van het kanaal bij de Ven, zooveel gemakkelijker te verdedigen is dan nu de toegang over Pampus.»

Doch van het eng gekozen standpunt kon de blik onmogelijk ruim genoeg

weiden om, zoo al niet alle, dan toch de voornaamste, meerdere gevolgen die de droogmaking der Zuiderzee voor de landsverdediging onmisbaar moet hebben, in hun verband tot die verdediging, meer algemeen te overzien. Zelfs om over de beteekenis en de waarde der boven aangehaalde, niet meer dan als »oppervlakkig te kunnen stellen» gekenmerkte, voordeelen een oordeel uit te spreken, ze aan eigen krijgskundig inzicht te toetsen...; ook daarvoor is men te veel onder de leeken weggedoken; heeft men zich, specialiteiten als men is, onbevoegd verklaard.

Waar men, het vraagstuk aldus ééNZijdig opvattende, toe komen moest, is dan ook duidelijk. Men heeft niet beter gegeven dan het recept dat van den eerste den beste niet-specialiteit ware te bekomen geweest: zijn *de* liniën te kort, welnu! men verleng ze.

En zoo is geschied.

Zoo is men er toe kunnen komen in een ernstig, weloordacht en grootsch plan, beginselen in zake landsverdediging in te weven, onzes inziens, lijnrecht met het welbegrepen belang dier verdediging in strijd; beginselen, die tot aannemen en inrichten van verdedigingsmiddelen zouden voeren, waarvan — als van die der linie van Amsterdam in den Haarlemmermeerpolder — het gebrekkige en onvoldoende, juist in den laatsten tijd meer algemeen, is erkend en gevoeld wordt; beginselen die, mitsdien, het voeren der landsverdediging, met eenigen kans op blijvend succes, ten eenenmale in de waagschaal stellen.

Onze liniën nu reeds, voor onze betreffelijk zwakke levende strijdkrachten, ruim lang, zou men toch ongeveer in lengte verdubbelen. Het aantal forten en posten, op de vele accessen in die liniën, nu reeds buitenmatig groot en tot gevaarlijke verzwakking der levende strijdkrachten onvermijdelijk noopende, zou men voorloopig — nog slechts ter afsluiting der voornaamste water- en landwegen, afgezien nog van die welke later door verkaveling zullen ontstaan — met, zegge *een en twintig* vermeerderen.

Zoodanige wijze van opheffen der »nadeelen», die voor de verdediging des Lands zullen voortvloeien uit het hieraan toevoegen eener twaalfde provincie, zal, naar ons dunkt, bij geen deskundige bijval kunnen vinden.

Wie toch, die rekening houdt met den bijzonderen toestand dien het hier in de toekomst zal gelden, zoo door de eigenaardige configuratie en wijze van insluiting van het aan te winnen terrein, als door de ligging daarvan ten opzichte onzer bestaande doode middelen van defensie aan de Oostzijde, zal niet aanstonds voelen, dat hier ook nog geheel andere beschouwingen op den voorgrond hadden kunnen zijn gesteld; dat men, in stede van uitsluitend op te merken, hoe »om vier redenen, de droogmaking van de ZUIDERZEE na-deelig voor de defensie zal zijn (blz. 147 v. d. Bijl. v. h. Verslag — Algemeene beschouwingen)» en op die basis uitvoerig voort te bouwen, minst genomen zich niet had mogen bepalen tot de — op het aangehaalde onmiddellijk volgende — algemeene opmerking, dat »daardoor geenszins wordt beweerd, dat uit de nieuw te vormen provincie geen voordeelen zouden kunnen ontstaan, waar-

van voor de Algemeene Landsverdediging partij (kan) worden getrokken" — aangevuld door een, als wij boven aantoonde, ter loops omschrijven dier voordeelen — maar, ook van deze zijde, de zaak wat beter had behooren te bezien, wat scherper had kunnen toelichten.

Met het oog op de Landsdefensie geldt het hier toch, voor de toekomst, buiten eenigen twijfel geen zoo alledaagsche toestanden, dan dat niet beter ware voor te stellen geweest, dan om metdertijd de bestaande liniën, op de meest naïve wijze, recht toe recht aan, in den nieuwen polder door te trekken. Dan om, in het laatst der 19de eeuw, andermaal een Chineschen muur te scheppen; met miskennis van alles wat, vooral in de laatste jaren, is geschreven, en bij de behandeling der vestingwet nog onlangs zoo uitvoerig werd besproken, betreffende het onmisbare, ter langdurige verdediging onzer bestaande liniën, van een offensief; betreffende het betreurenswaardig gemis aan verband, ter krachtige verdediging dier lange liniën met onze weinig talrijke levende strijdkrachten, tusschen hun beloop en dat van het net onzer Staatsspoorwegen; en — *last not least* — betreffende den onhoudbaren bestaanden toestand der linie van Amsterdam — van ons centraal-reduit — aan de zijde van den Haarlemmermeerpolder. Na de droogmaking der Zuiderzee zullen de omstandigheden echter, vooral met het oog op de Landsverdediging, onzes inziens, integendeel, in zoo vele opzichten ten gunste dier verdediging worden gewijzigd, zullen aan die droogmakerij zooveel voordeelen ten bate daarvan zijn te ontleenen, dat eene andere opvatting van ons defensiewezen, dan die welke door de Leden der Staats-Commissie werd gehuldigd — en zich nog onlangs, bij de aanneming der vestingwet, als de heerschende heeft doen kennen — daarvan een noodwendig gevolg zal moeten zijn.

Van het mindere tot het meerdere opklimmende, zal toch, in de eerste plaats, de vraag moeten uitgemaakt worden: of de nieuwe polder zal worden verdedigd, al dan niet?

En, wordt deze toestemmend beantwoord, dan nog, in de tweede plaats, de vraag: op welke wijze behoort die verdediging dan te worden gevoerd?

Wat de eerste dier vragen betreft, kan het daarop te geven antwoord, onzes inziens, niet twijfelachtig zijn.

Men bedenke toch slechts:

dat door de droogmakerij het Oostelijk front der linie van Amsterdam geheel van karakter zal veranderen — van kust- en zeefront, wat het is, in volslagen landfront zal worden herschapen; dat de thans bestaande toegang van uit zee, tot Amsterdam, over Pampus, 8 uur ten Noorden van de hoofdstad, naar de Ven zal worden verplaatst; dat tevens het nu — niet dan met groote kosten aan fort en materieel van allerlei aard — af te sluiten zeegat, door een gemakkelijk af te sluiten havenmond zal worden vervangen; dat de Oostelijke kusten van den Ymond, op welke thans nog, van uit Overijsel en Friesland, door een vijand landingen kunnen worden beraamd, van af de Ven, in eene richting nagenoeg rechthoekig op het Noordelijkste ge-

deelte dier kusten, op steeds grooter wordenden afstand van Amsterdam, zullen worden verplaatst;

dat waar thans, achter de dijken welke dat gedeelte dier kusten begrenzen, onmiddellijk land wordt aangetroffen, of waar thans, over aanzienlijke lengten van het overige gedeelte dier kusten, de zandige oever met flauw beloop onder den zeespiegel duikt, na de droogmaking een dijk zal worden gevonden, lang ruim 40 K. M.; vóór welken, zeewaarts, binnen een aan eventueele concessionarissen toe te wijzen grens, zich aanslibbingen zullen uitstrekken, van 2 tot 6 K. M. breed; achter welken, over de volle lengte, een kanaal zal worden aangetroffen, breed 150 M., met twee boezemmeren, nabij de Ven en achter het midden des dijks bij Urk, elk gemiddeld breed 3 K. M., het eerste 4, het andere 8 K. M. lang.

Dat dus, resumeerende, langs den geheelen Noordelijken rand van den droog te maken Zuiderzeepolder, eene afsluiting zal worden verkregen, waarvan het dichtst bij het centraal-reduit van ons verdedigingstelsel — Amsterdam — gelegen punt nog 8 uren, ongeveer 2 dagmarschen, daarvan zal verwijderd zijn; een afsluiting van zoodanigen vorm en inrichting als, ter verdediging met een minimum van levende strijdkrachten en materieel — hoofdzakelijk scheepsmacht — tegen verrassende, stormenderhandsche aanvallen, moeilijk beter zou kunnen worden begeerd.

Die afsluiting toch kan, uit militair oogpunt, doelmatigst worden vergeleken bij een smal glacis, of een soort enveloppe, eenerzijds bespoeld door de zee en, van deze uit, niet te genaken dan over aanslibbingen, wier aanwas en ophooging — een kapitaal »en germe —” zeker niet verwaarloosd, doch integendeel zoo krachtig mogelijk bevorderd zal worden; anderzijds afgesloten door een niet voor aftapping vatbaar water, dubbel zoo breed als de breedste vestinggracht; waarover, op 40 K. M. lengte, slechts ééne wegleiding, ten dienste van de spoorbaan Amsterdam—Kampen zal worden gevonden; waarvan de binnenboord, zoo in het midden, als aan de beide einden, nagenoeg rechtstreeks, door spoor- en waterwegen met de centrums onzer defensie zal zijn verbonden.

Nu zal het wel niet te veel gewaagd zijn, te onderstellen:

1° dat door deze afsluiting, bewaakt en verdedigd door even weinig kostbare als weinige talrijke weermiddelen, die bijgevolg zonder groote geldelijke opofferingen ten allen tijde beschikbaar kunnen zijn, Amsterdam, dat van ouds de ziel onzer defensie is geweest, en in de toekomst voorzeker een niet minder gewichtig centrum van verdediging zal zijn dan voorheen, reeds van den eersten dag af waarop oorlogsgevaar dreigt, afdoende kan worden beveiligd tegen elk doortastend vijandelijk ondernemen, langs den weg ter zee; en

2° dat deze afsluiting in staat stelt den nieuwen polder — die metdertijd niet het minst welvarende en voor een vijandelijk leger rijkst aan hulpmiddelen zijnde gedeelte van ons land belooft te worden — langs de geheele Noordzijde, langs een der lange zijden van den driehoek dien zij ongeveer vormt

door het aan die afsluiting toevoegen van eenige weinige, doch ook meer kostbare middelen van verdediging — fortén — uit den aard harer ondiepe onderzeesche voorgronden, en harer diep landwaarts inspringende boezemmeren — waardoor de gelegenheid ontstaat de eigen scheepsmacht aan vijandelijk vuur uit zee volkomen te onttrekken — tegen elk vijandelijk ondernemen, ook met de krachtigste middelen van aanval, langdurig te verdedigen.

Neemt men nu bovendien in aanmerking :

1° dat die polder met zijn Zuidelijken rand de hoogere gronden afsluit die onze bestaande waterliniën scheiden, dus als het ware een reeks van flankstellingen voor die liniën insluit, die, alle gezamenlijk, door den gemakkelijk te verdedigen Noorderrand volkomen in den rug worden gedekt; en

2° dat in dien polder, achter langs die flankstellingen, over nagenoeg evenwijdig daaraan loopende water- en spoorwegen zal kunnen worden beschikt, die de uiterste dier stellingen, de knoop van beide polderranden, tot op ongeveer 2 uur afstand, tot als voor de poorten van Amsterdam zal brengen;

dan zal het wel geen uitvoerig betoog behoeven :

dat, in de eerste plaats — wat altijd mogelijk zal zijn — de afsluitdijk langs de Zuiderzee zal moeten worden verdedigd, om der wille van de veiligheid van Amsterdam, tegen een vijandelijk ondernemen over zee; dat verder — wat in den aanvang der verdediging althans zal mogelijk zijn — de polder zelf zoo lang mogelijk moet worden verdedigd, zoo om der wille van de hulpmiddelen die hij in de toekomst zal kunnen opleveren en die het van belang zal zijn zoo veel mogelijk voor zich zelf te behouden, zoomin mogelijk den vijand over te laten, als om, reeds te Kampen, Amsterdam te dekken, ook tegen een vijandelijk ondernemen te land; dat ten slotte — niet zoo geheel onmogelijk — het streven naar het bereiken dezer beide doeleinden moet worden dienstbaar gemaakt aan en in verband gebracht met pogingen om, door offensieve handelingen, een geregelde belegering van een onzer Oostelijke inundatielinien, voor den vijand zoo gevaarvol mogelijk te maken, voortdurend te bedreigen.

Is hiermede de eerste vraag, ons erachtens, in bevestigenden zin beantwoord te achten, zoo blijft dan nog de tweede ter oplossing over.

Bij den eersten aanblik en met het oog op het ruime veld zoo even doorloopen, voor ons Nederlanders, die immer slechts over een betrekkelijk gering aantal levende strijdkrachten zullen hebben te beschikken, een schijnbaar onoplosbare vraag; maar ook, wat met het oog ook op de oorlogen van den laatsten tijd ter oplossing dringend noopt, voor Nederland wellicht eenmaal de levensvraag.

Schromen wij dan ook niet haar te overwegen en te toetsen aan eigen kracht.

Om, door de verdediging van den geheelen polder, de verschillende doeleinden te kunnen bereiken, met het oog op de Landsverdediging langs het Oostelijk frontier, boven aangegeven, zonder daartoe een bovenmatig groot aantal troepen te behoeven, moet natuurlijk de toevlucht worden genomen

tot den weerstand ook aan doode middelen van verdediging te ontleenen, en tot het partij trekken van den eigenaardigen vorm van het terrein, in verband met de watergesteldheid; d. w. z.: tot den bouw van forten en tot het stellen van inundatiën, ten einde eigenlijk gezegde verdediging over lange gedeelten der verdedigingslijnen, door eene zooveel minder levende strijdkrachten vorderende bewaking, te ontgaan.

In de eerste plaats dan zullen voor de verdediging van den Noordelijken polderrand noodig zijn: 1 fort aan de Ven, 1 bij Enkhuizen, 1 bij den havenmond door Urk, 1 bij den mond der ringvaart in de Ketel of aan den IJsselmond; kunnen langs dien weg de toegangen uit zee, tot achter den afsluitdijk en tot in de boezemmeren, voldoende verzekerd worden, dan zal de verdediging van dien rand zelve verder veilig aan kleine gewapende stoomvaartuigen kunnen worden overgelaten, die, achter dien dijk, van buiten schier onbespeurd, zich op het boezemkanaal vrijelijk kunnen bewegen en iedere poging des vijands om zich op dien dijk te nestelen, door vereeniging van krachten wel steeds zullen kunnen verijdelen. De linkervleugel dezer stelling zal geen meerdere voorzorgen behoeven dan thans ter beveiliging van Noord-Holland langs die zijde worden noodig geacht. De rechtervleugel eischt evenwel bijzondere voorzorgen, eischt grooter weerstandbiedende kracht. Van dezen uit wordt toch niet alleen de geheele polder onmiddellijk en als het ware in alle richtingen tegelijk bedreigd, doch van dien uit leidt de weg tot achter elke onzer inundatiestellingen, leidt ten slotte de weg naar Amsterdam. Niet één enkel fort, doch eene stelling zal hier dan ook worden vereischt, door behoorlijke inrichting geschikt om, door een niet al te groote macht, gedurende geruimen tijd lijdelijk verdedigd te kunnen worden; bovendien om, door een zelfs geringe macht, minstens tegen een eersten gewelddadigen aanloop te kunnen worden behouden; doch, voor alles, vatbaar om ook een groote troepenmacht tijdelijk veilig te kunnen opnemen, ten einde daarmede, op zoo krachtig mogelijke wijze, offensief, te worden verdedigd; te worden verdedigd, zoo te zeggen, op den duur. Om kort te gaan: eene stelling Mastenbroek—Zwol; beschermd door inundatiën langs den Beneden-IJssel en het Zwarte water; met breedten voet sluitende, zoo tot tegen den blijvenden verkleinden zeeboezem, ten Noorden der IJsselmonden, als tot tegen de ringvaart van den nieuwen polder, bezuiden het verbindingskanaal dier vaart met den IJssel boven Kampen; volgens de Nota ter Toelichting van het amendement waarbij de HH. STIELTJES en DE ROO VAN ALDERWERELDT hebben getracht, hoewel vruchteloos, zoodanige stelling van den Beneden-IJssel in de vestingwet te doen opnemen, den aanleg vorderende van 3 forten vooruit Zwol, benevens van eenige kleinere batterijen.

Al zou nu zoodanige stelling, door de droogmaking der Zuiderzee, geen der vele eigenschappen verliezen die haar voor ons, thans door de wet geregeld, geconcentreerd verdedigingsstelsel zoo aanbevelenswaardig, wij zouden bijna zeggen zoo onmisbaar, doet zijn — in eene omschrijving waarvan ons

bestek ons niet toelaat te treden, doch voor welke wij, onder meer, naar de bovengenoemde Nota der HH. STIELTJES en DE ROO VAN ALDERWERELDT verwijzen — zoo wordt zij door die droogmaking evenwel in eenigszins anderen toestand gebracht; vooral, wat haar terugtochtsweg betreft. Door het aangenomen beginsel van verdediging der Zuiderzee, thans volkomen gewaarborgd, zou die, na de droogmaking, hoe ook door spoor- en binnenwater-wegen verdrievoudigd en merklijk bekort, door een vijand die den IJssel was overgetrokken en zich aanstonds tot voor de Grebbelinie vermocht uit te breiden, evenwel alras kunnen worden bedreigd en afgesneden.

De eigenaardige gesteldheid van den bodem des in te dijken polders, zoodat de strekking van diens Zuidelijken boord met betrekking tot die der Grebbe- en Nieuwe-Hollandsche waterliniën, stellen echter in staat, niet alleen het nadeel dat een stelling aan den Beneden-IJssel uit een droogmaking der Zuiderzee dreigt, volkomen op te heffen, doch bovendien om den invloed die door haar op de verdediging onzer Oostelijke grens in het algemeen kan worden uitgeoefend, belangrijk te versterken; om van de voordeelen die zij daaraan kan bieden, op nog ruimere schaal partij te kunnen trekken dan, voor het in beginsel aangenomen geconcentreerd stelsel van landsverdediging, thans reeds mogelijk zou zijn.

In de eerste plaats toch neemt de in te dijken kom, in het algemeen van de Zuidelijke kust (der Zuiderzee) Noordwaarts regelmatig in diepte toe," (Blz. 5 der aangekondigde brochure). Wij hebben dus hier te doen met eene terreinvorming soortgelijk aan die welke zich achter de Nieuwe-Hollandsche waterlinie tot in de voormalige Oud-Hollandsche en verder tot in die van Amsterdam uitstrekt; waardoor de verdediger van de eerste der liniën in staat is gesteld achtereenvolgens, van de eene linie tot de andere, een reeks van nieuwe stellingen in te nemen, ongeveer even sterk als de oorspronkelijke, en wel, door het inundatiewater dat hij, gaandeweg, op het naar hem afhellend terrein, uit de oorspronkelijke stelling — tot in eene, wat de accessen betreft, in staat van verdediging gebrachte nieuwe stelling — met zich mede terugtrekt. Eene wijze van verdediging die, op droogmakerijen toegepast, voor éérste opstelling verwijst naar hunnen rand. De eenige wijze waardoor ook in dezen aan alle eischen, zoo voor de verdediging des nieuwen polders zelf als ter beveiliging, zoolang mogelijk, der gemeenschap Zwol—Kampen—Amsterdam, volkomen zal kunnen worden voldaan; waardoor alsdan, als boven werd beweerd, alle gevaar dat voor eene stelling aan den Beneden-IJssel uit de droogmaking zou kunnen volgen, volkomen verdwijnt.

Het redmiddel daartoe aan de hand gedaan, zou echter, wegens de aanzienlijke lengte eener stelling langs den Zuidelijken rand des Zuiderzeepolders, wel eens kunnen schijnen erger te zijn dan de te genezen kwaal. Doch ook dit bezwaar — inderdaad een bezwaar van geen geringe beteekenis — is voor opheffing volkomen vatbaar, mits het begrip worde gehuldigd dat goede wegen,

zoo voor gemakkelijk als voor versneld vervoer, en eene behoorlijke regeling van hun gebruik, de sterkte van een leger te velde als het ware verdubbelen kunnen.

Men bedenke toch dat de lengte der bedoelde verdedigingslijn langs den Zuidelijken polderrand, door inundatiën — op den huidigen oogenblik nog tot in de minste onderdeelen naar verkiezing te ontwerpen en te regelen — naar willekeur kan worden gedekt, ontoegankelijk gemaakt, of, m. a. w., binnen zekere grenzen kan worden bekort; dat het aantal accessen tot en door zoodanige inundatiestelling langs dien rand te vormen, van uit de weinig vruchtbare hoogere gedeelten des lands die zij ten Noorden zou begrenzen, uit den aard der zaak weinig talrijk zal zijn; dat nagenoeg alle wegen, voor gemeenschap en afvoer van producten, binnen den nieuwen polder nabij diens Zuidelijken rand te maken, evenwijdig aan dien rand (vergelijk de bij de brochure gevoegde kaart), dus achter en evenwijdig aan de hier besproken linie zullen loopen, als krachtige hulpmiddelen voor hare verdediging, daar zij concentratie van troepen, ter gewilder tijd, en op elk willekeurig punt daarvan, zeer gemakkelijk zullen maken. Drie factoren dus, te zamen alle voorwaarden insluitende ter voldoende bewaking en krachtige verdediging, met een beperkt aantal forten en door eene betrekkelijk geringe mobiele strijdmacht; factoren die, door een bij tijds ingrijpen van het Krijgsbestuur — vooral in de wijze waarop door concessionarissen de nieuwe polder zal worden verkaveld, zonder de teekenis der onderneming, uit welk oogpunt ook, belangrijk te schaden — ten meesten bate van diens verdediging, alsnog geheel voor regeling vatbaar zijn. Doch wat meer is, alsnog zoodanig te regelen en onderling in verband te brengen, dat daardoor niet alleen een nieuwe doelmatig ingerichte linie worde gevormd — die toch alweder forten vordert, boven en behalve die welke reeds voor onze bestaande liniën moeten worden gebouwd, onderhouden of bezet, en daarnevens troepen, om, boven en behalve die bestaande liniën, ook nog deze nieuwe, uitgebreide linie te bewaken en te verdedigen — doch dat door hunne regeling, door hun verband, de verdediging der bestaande liniën uitermate worde gebaat.

Daartoe gronde men zich ter inrichting van de linie langs den Zuidelijken Zuiderzeepolderrand, op de beginselen ter verdediging van diergelijke liniën in den jongsten tijd aangegeven, t. w.: door die verdediging te voeren offensief en wel met behulp van drie bruggenhoofden, van welke het eene altijd — des noodig — de opnamestelling vormt voor een strijdmacht welke zich uit het naastbijgelegene op den vijand geworpen heeft die, in eenig punt tusschen de bruggenhoofden, de linie bedreigt. Van die drie bruggenhoofden is reeds één, ook om andere redenen, noodig; nl. dat van Mastenbroek—Zwol, met het oog op IJselverdediging, dekking van den Zuiderzeepolder, enz. Het tweede ware gemakkelijk aan de Beneden-Eem te vinden, met behulp der altijd gemakkelijk te stellen inundatiën der laagste kommen van de Grebbe-linie en der inundatiën Westwaarts van de Eem, mogelijk. Het derde zou ergens moeten

worden gesticht op den thans Zuidelijken oever der Zuiderzee, tusschen de beide genoemde in.

Zoodanige stelling, behalve de reeds genoemde forten bij Zwol, wellicht nog een vijftal forten voor het te stichten midden-bruggenhoofd en een drietal forten bij Amersfoort vorderende, zou zoo krachtig zijn te verdedigen, hare verovering of doorbreking zou, met het oog op de vele stellingen in den nieuwen polder, achter deze eerste mogelijk, zoo weinig tot een practisch doel leiden, dat eer een observeeren dan een aanvallen of belegeren daarvan zou te wachten zijn. Wordt thans voor een vijand de kortste weg van het Oosten des lands, naar Amsterdam, wellicht ook de gemakkelijkste over de Zuiderzee gevonden, na hare droogmaking zou die, onder de bovengenoemde omstandigheden, zeer zeker over Utrecht moeten worden gezocht; althans, wat 's vijands hoofdmacht betreft. Welke waarde in zoodanig geval aan zoo sterke flankstelling is te hechten, als boven door ons werd geschetst, zal hier wel niet nader behoeven te worden ontvouwd.

Met een 15-tal forten, zonder meer, zouden wij dan gekomen zijn tot:

volkomen veilige dekking van Amsterdam;

verdediging en behoud van den geheelen Zuiderzeepolder met diens hulpbronnen;

het bezit eener flankstelling, waaruit de vijand, voor de Nieuwe-Hollandsche waterlinie gelegd, voortdurend zou worden bedreigd; uit welke den vijand een doordringen tot achter die linie, niet dan onder voorwaarden van groote overmacht, ter dekking van rug en gemeenschap, zou mogelijk zijn; en ook dan nog niet, dan voortdurend op ernstig gevaar af van in den meest hachelijken toestand te geraken.

Hiermede willen wij onze reeds te uitvoerig geworden beschouwingen sluiten. Meer dan ieder ander zijn wij overtuigd dat daarin veel onvolledigs, veel gebrekkigs, ja zelfs veel gewaagds zal worden gevonden. Gemis aan gegevens en gebrek aan de noodige kennis voor zoo omvangrijk onderwerp als het hier gold, hebben ons echter belet meer en beter te geven. De lezer neme hetgeen werd bijgebracht dan ook voor lief, doch toetse het niettemin aan eigen beter inzicht, vollediger kennis of meer gerijpt oordeel, en werpe ons zijne bezwaren tegen.

Alleen langs dien weg toch, zal het mogelijk zijn dat de aandacht, ook in het belang onzer defensie, gevestigd worde en voortdurend blijve, op de regeling van te scheppen toestanden, door welke, hoe gering hun verband met de landsverdediging ook in schijn moge zijn, die verdediging zoowel ernstig kan worden geschaad als krachtig gebaat.

Tot heden werd die weg, waar het — met name bij den aanleg onzer Staats-spoorwegen — de regeling van soortgelijke op het wezen onzer verdediging invloedrijke toestanden gold, evenwel nimmer bewandeld dan voor zoover locale belangen, der verdediging geheel vreemd, daarbij onvermijdelijk waren betrokken.

Moge ook al in lateren tijd ten deze van eenig meer overleg zijn gebleken, het belang der verdediging meer als algemeen belang, als Staatsbelang, zijn gekend geworden dan voorheen, en als zoodanig ook meer op den voorgrond zijn gesteld, veel wat die verdediging kracht had kunnen bijzetten is inmiddels verzuimd, veel is tot stand gekomen wat haar belangrijk heeft ondermijnd en verzwakt.

De toekomst vinde ons wijzer dan het verledene ons zag; behartigende, nevens onze stoffelijke belangen van allerlei aard, niet het minst dat gemeenschappelijke groote belang dat, ten slotte, het behoud van alle andere belangen waarborgt, ze alle gezamenlijk tegen verkrachting dekt.

Breda, 30 Juni 1874.

BOEKAANKONDIGINGEN.

1. *Nederland tegenover Duitschland. Geschied- en staatkundig-militaire schets, door een Ongenoemde (Oud-officier, Schrijver van: De Grondwet en de levende strijdkrachten in Nederland). Utrecht, KEMINK EN ZOON. 1874.*
2. *Nederland en België, hun weerstandsvermogen en hun belang. Aardrijks- en staatkundig-militaire schets, door een Ongenoemde (Oud-officier, Schrijver van: De Grondwet en de levende strijdkrachten in Nederland, en van: Nederland tegenover Duitschland). Utrecht, KEMINK EN ZOON. 1874.*

1. In de eerste dezer beide brochures wordt op goede gronden het minder waarschijnlijke aangetoond van het, in onze dagen, door velen als stellig verkondigd begrip, dat Duitschland, zoowel als het een gedeelte van Denemarken veroverde, als het Hanover inlijfde, thans evenzeer zijne blikken op Nederland gevestigd heeft, ten einde ook dit te gelegener tijd tot zich te nemen.

De vrees, daardoor opgewekt, zegt de Schrijver, uit zich, meerendeels wel is waar door meer of min gelukkige pogingen tot verhooging onzer verdedigbaarheid, doch ook wel door het van particuliere zijde in openbare geschriften behandelen van de wederzijdsche verhoudingen, op eene wijze die niet geschikt is, onzen nabuur welwillend jegens ons te stemmen. Ten aanzien van Duitschland verliest men dikwijls de meest eenvoudige regelen der voorzichtigheid uit het oog, en vaak wordt op het anti-Duitsche stokpaardje doorgedraafd op eene wijze, alsof men vermeende dat de gemoederen onzer naburen voor overprikkeling volstrekt niet vatbaar waren.